

KLER IN LAIKI NA ISTRSKEM PODEŽELJU

Marta VERGINELLA

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino, SI-1000 Ljubljana, Aškerčeva 2
Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije Koper, SI-6000, Koper, Garibaldijeva 18

IZVLEČEK

Korenine konflikta med župniki in verniki v dvajsetih in tridesetih letih 20. stoletja na območju krkavškega dekanata, je avtorica poiskala v 19. stoletju. Napetosti so se pojavljale zdaj v milejših, zdaj v ostrejših oblikah, pač glede na družbeno in gospodarsko težo kamna spotike in glede na politično moč posameznih družbenih akterjev, nenazadnje pa tudi na njihovo pogajalsko sposobnost. Medsebojno spodkopavanje oblasti je bilo možno, ker je v družbi starega reda tako kler kot laike družila sposobnost rabe religiozne govorice in obrednih praks, s pomočjo katerih so se določale identitete družbenih skupin in narava vezi, ki so jih povezovale.

Tema pričujočega prispevka je konflikt med klerom in laiki na istrskem podeželju, natančneje konflikt v geografsko zamejenem prostoru krkavške fare, ki poleg Krkavč vključuje še Novo vas, Padno in Sv. Peter, to je vasi, ki danes sodijo v koprsko in piransko občino. O koreninah tega konflikta sem se začela spraševati, ko sem v tamkajšnjih župnijskih kronikah iz dvajsetih in tridesetih let 20. stoletja zasledila župnike, ki so se ob svoji nastavitvi navduševali nad množičnim obiskom službe božje, v času župnikovanja pa radikalno spremenili mnenje o verski vnemi tamkajšnjih župljanov. Pred svojim odhodom iz "težavne župnije" so praviloma omenjali le še "versko mlačne", "apatične", "pogansko vraževerne" in "topoumne" krajane. Vprašala sem se, kako to, da so ob svojem prihodu župniki ocenjevali faro kot pobožno, ob svojem odhodu pa so jo obravnavali kot "misijonsko zemljo", "Sibirijo", "ovirano in težavno župnijo".

Če bi hotela z vzroki razočaranja cerkvenih mož v času med obema vojnama na hitro opraviti, bi jih pripisala raznorodovanju slovenskega podeželja in konfliktom, ki so bruhali na dan med fašističnim oblastem naklonjenimi farani in tistimi, ki so se zavzemali za ohranitev slovenskega bogoslužja. Prav tako bi lahko rekla, da je bil poglavitni vzvod napetosti, ki so se občasno sprevrgle v nasilna dejanja, raznoročevalna politika fašistične Italije, ki je v Istri, tako kot drugod na Primorskem, že v dvajsetih letih načela vse oblike družbenega in političnega življenja, v tridesetih letih

pa je z nameščanjem Slovencem nenaklonjenega klera in s prepovedjo slovenskega bogoslužja poteptala še zadnjo institucijo, kjer je bilo mogoče slišati slovensko besedo. Tovrstna ugotovitev bi se povsem skladala z interpretativnim tokom slovenske in italijanske historiografije, ki sta poglobljeno dokumentirali poseganje fašističnih oblasti v cerkveno sfero in preganjanje slovenskega klera.¹

Pazljivejšje branje zajetne župnijske dokumentacije krkavške fare in gradiva, ki ga za ta del koprške škofije hrani Koprski kapiteljski arhiv, pa pokaže, da je dihotomična razlaga, ki postavi na eno stran slovenske vernike in slovenski ali Slovencem naklonjeni italijanski kler, na drugo pa Mussolinijev režim in njemu zveste podanike, preprosto preohlapna in nemalokrat celo zavajajoča. Z enim samim razlagalnim načelom ne moremo zajeti kompleksnega razmerja med klerom in verniki, med cerkveno in posvetno oblastjo. Če ravnanje laikov, posvetnih oblasti in klera opazujemo v daljši perspektivi, denimo v času obstoja krkavškega dekanata, to je od leta 1815 do leta 1965, ugotovimo, da je vtek, v katerega so bila razmerja med temi akterji vpeta, pregost, da bi ga ta shematična paradigma zajela. Izbrati gledišče, ki vidno polje zameji zgolj na politično in nacionalno, vsaj v pričujočem primeru pomeni odreči se zajetju raznolikih družbenih kontekstov, v katerih so delovali družbeni akterji.

Razsežnosti in večplastnost konflikta bom poskušala ponazoriti z drobnim dogodkom, ki se je pripetil leta 1816, ko je Jožef Detkovič, krkavški župnik in dekan, zavrnil za ježo neopremljenega in nesposobnega konja, ki mu ga je namenil občinski zastopnik iz Sv. Petra. Z njim naj bi se odpravil v Izolo na razpravo o svetopetrskih dolžnikih, na katero ga je pozvala izolska občina, ki ji je Sv. Peter takrat upravno pripadal. Ker je bil popravek civilno-upravne narave, je dekan, kljub temu da je bil sam po podagentovi izjavi lastnik "krasnega" konja, pričakoval, da mu bodo posvetne oblasti za to priložnost priskrbele duhovniškemu stanu primeren prevoz. Ob pogledu na neugledno osedlano in nepodkovano kljuse, ki mu ga je privedel občinski zastopnik iz Sv. Petra, je bil dekan osebno in stanovsko užaljen. Ježo z živaljo je zavrnil - ne samo zato, ker bi bila, kot je sam zapisal, zanj življenjsko nevarna, temveč tudi zato, ker bi bila zanj nečastna.² Razprava v Izoli je zatorej potekala v dekanovi odsotnosti in mesec po dogodku je piranski okrajni komisariat, ki se mu je izolska občina pritožila, obtožil dekana nepokornosti in nezavzetosti pri opravljanju javne službe.³ Tudi obtoženi dekan ni stal križemrok. Da bi se obranil pred - po njegovem - krivimi obtožbami posvetnih oblasti, je podporo iskal pri višji cerkveni avtoriteti. Škofijskemu ordinariatu v Kopru je razložil ozadje prigode in opravičil svoje ravnanje, ki je bilo po njegovem mnenju neogiben odgovor očitnemu napadu

1 Med slovenskimi zgodovinarji, ki so v svojih študijah osvetlili odnos med klerom in fašističnimi oblastmi, velja še posebej omeniti L. Čermelja, M. Kacin-Wohinc, T. Simčiča, R. Klinca, med italijanskimi pa L. Ferrari, T. Matto in P. Blasino.

2 Župnijski arhiv Krkavče (dalje ŽAK), Duhovniki in njihovo delovanje v župniji Krkavče od l. 1668.

3 Prav tam.

na njegovo čast, na njegov stan in nenazadnje tudi na vero, katere zvesti služabnik je bil. Navkljub neljubemu pripetljaju je ostajal mnenja, če seveda verjamemo temu, kar je izjavljal nadrejenim, da je dolžnost vsakega podložnika, tako posvetnega kot cerkvenega, delovati v dobro države.⁴ Detković, ki je od višje cerkvene avtoritete nedvomno pričakoval brezpogojno podporo, je bil ob prejetju salomonske držbe škofijskega ordinariata nemara razočaran. Ordinariat je obžaloval pripetljaj, hkrati pa dekana pozval, naj bo do posvetnih oblasti krotek in ponižen. Svetoval mu je, naj delovanje v fari in gorečnost podvoji in še bolj vneto opravlja vse svoje civilne in cerkvene obveznosti.⁵ Tako kot marsikdaj prej in tudi potem je bilo škofijskemu ordinariatu predvsem do tega, da se izogne vsakemu odprtemu spopadu s posvetno oblastjo, ki bi omajal zaupanje vernikov v moč Cerkve. Dekanova užaljenost je bila iz škofijske perspektive povsem obrobna, še zlasti, če upoštevamo, da so se odnosi med cerkveno in posvetno oblastjo prav takrat na novo urejali. Od leta 1813, ko je država vendarle vrnila Cerkvi pravico do izterjatve cerkvene desetine, ki ji je bila za časa francoske prisotnosti oblasti odvzeta, je minilo premalo časa, da bi cerkveni dostojanstveniki udrihali po predstavnikih države.⁶ Res pa je tudi, da ordinariat užaljenega klerika ni nameraval prepustiti laiškim zobem v jed. Dekanu bolj naklonjene tone je ubral v dopisu c. kr. guberniju v Trstu, v katerem ga je seznanil, da izolska občina ne samo podpira ravnanje občinskega zastopnika iz Sv. Petra, temveč tudi po krivem obtožuje župnika. Ali župniki-dekani res morajo za vsak najmanjši popravek zapustiti svojo župnijo, ali je sploh nujna njihova prisotnost na takih obravnavah, kakršna je bila tista v Izoli, je višje posvetne oblasti spraševal koprski škofijski ordinariat. In če se mora cerkveni mož podrežati državnim in cerkvenim zakonom, potem ne bi bilo napak, je s pleteničasto retoriko še naglasil škofijski pisar, da bi se tudi višje posvetne oblasti zavedale, da še tako velika privrženost celotnega klera zakonom avstrijskega cesarstva nižjim predstavnikom posvetne oblasti ne preprečuje, da ob najmanjši pomanjkljivosti cerkvenih mož sprožijo incidente, jih obtožujejo nespodobnosti, celo skorajšnjega razžaljenja veličanstva.⁷

Ob vse ostrejšem zapletu, ki je dvigoval prah onkraj občinskih in župnijskih mej, je tudi sam dekan ubral ponižnejšo struno: potrdil je svojo podrejenost in zvestobo

4 Glej: ŽAK, All'Eccelso Imp.regio Governo in Trieste, 28. 10. 1818; Al Commiss.to Distrettuale di Pirano, 23. 4. 1817, fasc. Korespondenza.

5 Kapiteljski arhiv v Kopru, (dalje KAK), Al Sig. Parroco Decano di Cercauzze, Cap. 10. 2. 1816, mapa 18.

6 Francoske oblasti so v Istri odvzele in prepovedale kanonikate, bratovščine (z izjemo bratovščine sv. Rešnjega telesa), ukinile številne cerkve in samostane, kapiteljske desetine in cerkvene dajatve ter omejile število zapovedanih praznikov. Izjava pokornosti in ponižnosti, ki jo je koprski kapitelj poslal vladi Ilirskih provinc 13. aprila 1811, ni zalegla (All'Eccelso Governo delle Provincie Illiriche, 13. 4. 1811, Atti capitolari, mapa 14). Šele leta 1813 je Avstrija obnovila vse cerkvene desetine (Prim. Kralj, 1991, 174-176).

7 KAK, All'ecc. imp. le Reg. Gov., 10. 2. 1816, mapa 18.

posvetni oblasti, kar pa nadaljnjim notam piranskega komisariata ni odvzelo ostrine. Konec cerkvenoposvetni zdrabi med dekanom in občinskim podagentom, vsaj po ohranjeni dokumentaciji sodeč, so naredile šele višje državne oblasti v Trstu. Zadevo so obrnile na glavo - občinskega zastopnika so prisilile, da se je cerkvenemu možu opravičil. Spora je bilo po formalni poti konec, klice napetosti med klerom in laiki v krkavški fari pa še zdaleč niso bile izkoreninjene.

V Krkavčah in sosednjih vaseh - tako kot marsikje na katoliških tleh - so se spori med skupnostjo vernikov in njihovim pastirjem, med posvetno in cerkveno avtoriteto obnavljali v neenakomernih časovnih intervalih. Pojavljali so se zdaj v milejših, zdaj v ostrejših oblikah, pač glede na družbeno in gospodarsko težo kamna spotike in glede na politično moč posameznih družbenih akterjev, nenazadnje pa tudi glede na njihovo pogajalsko sposobnost in voljo. Konfliktom so sledila daljša obdobja premirij, ki niso zapustila izrazitejših dokumentarnih sledi. Toda če konflikta ne obravnavamo kot izjemnega, disfunkcijskega preobrata družbenih razmerij, temveč kot običajen moment v družbenih in vladnih praksah, lahko ugotovimo, da sporom vedno sledijo daljša obdobja tihega sporazumevanja in pogajanja (Zorzi, 1994, 612).

V komuniciranju med laiki in ekleziasti v družbi starega reda je bilo merjenje moči vseskozi prisotno. Krajevno versko življenje je bilo odvisno od krajevnih oblasti, formalnih in neformalnih, cerkvenih in posvetnih. V razmerah, v katerih je bilo prisotnih več normativnih polj, ki so se vsaj deloma prekrivala, nemalokrat pa tudi kolidirala, so se družbeni akterji, ki so zase zahtevali neodvisno polje delovanja, sklicevali na prerogative institucij, ki so jih zastopali in v okviru katerih so delovali (Torre, 1995, XV; prim. Le Bras, 1976; Tilatti, 1993, 5-43). Cerkevni mož je praviloma iskal pomoč pri škofu, občinski zastopnik pri okrajnem komisariatu. Toda nemalokrat se je dogajalo, da se je moral župnik sklicevati na posvetne oblasti, tako kot so tudi slednje, zlasti ko je bila v igri javna morala ljudstva, klicale na pomoč cerkvenega moža. In kot je bil cerkveni mož dolžan pokornosti ne le cerkveni, temveč tudi posvetni oblasti, tako je moral tudi občinski podagent kot član verske srenje izkazovati svoje spoštovanje ne le posvetnim oblastem, temveč tudi svojemu pastirju. Ta navzkrižna podložnost, kot pričajo številni župnijski dokumenti, ni bila nikoli neprotislovna, nasprotno, oplajala se je z dvoumji, porajala je napetosti, v katerih so laiki in kleriki merili esprit de corps svojih vrst in si prizadevali, da bi drug drugemu najedli oblast (Torre, 1995, 10-11).

Medsebojno spodkopavanje oblasti je bilo možno, ker je tako kler kot laike, kljub temu da so pripadali dvema različnima sistemoma vrednot, družila sposobnost rabe religiozne govorice in obrednih praks, s pomočjo katerih so se določale identitete družbenih skupin in narava vezi, ki so jih povezovale.⁸ Kot soudeleženci v obrednih

8 Že sama zaznamovanost duhovnega pastirstva z obredno dejavnostjo zarisuje po Torreju fluidno ločnico med klerom in laiki (Torre, 1995, 22). O participaciji laikov pri obrednih praksah prim. Rusconi, 1986, 471-506.

dejanjih so laiki potrjevali svojo pripadnost verski srenji in z obnavljanjem svojega laiškega statusa krepili posvečenost cerkvenega moža. Dušno pastirstvo se je namreč bolj kot območje jasno določenih in v sebi sklenjenih norm oblikovalo kot praksa, ki je nastala iz interakcije hotenj laiške srenje in Cerkve. Ob tem velja še pripomniti, da župnik ni bil le posrednik s svetim in duhovni vodja svojih ovčic, bil je tudi upravitelj župnije, ki je imela jurisdikcijsko naravo. Kot upravitelj župnije pa župnik ni imel pravice, da bi samovoljno spreminjal njeno jurisdikcijo, tako kot je samovoljno niso smeli spreminjati niti njeni župljani. In prav zato, ker je bilo področje župnijske dejavnosti zaznamovano z globokim prežemanjem obredne in civilne sfere, je lahko porajalo konflikte (prim. Muchembled, 1989). Nejasna in nenatančna župnijska jurisdikcija je v rednih intervalih sprožala redefiniranje pravic klera in laikov, kar lahko opazujemo tudi v ponavljajočih se sporih, ki so se pojavljali med župnikom in župljani v krkavški fari. Do takšnega spora je prišlo, denimo, v oktobru leta 1818, ko so farani iz Krkavč, Sv. Petra, Padne in Nove vasi odrekli finančno pomoč župniku, ker je od njih zahteval "nemogoče". Zahteval je, da bi farani kljub pomanjkanju in že dani pomoči skrbeli še za njegov blišč - "za udobnejše župnišče".⁹ Župnik, ki se ni zadovoljil s starim farovžem, tako kot njegovi predhodniki, in ni črpal sredstev za gradnjo novega župnišča iz cerkvenega beneficija, kot je bila v fari ustaljena navada, po njihovem mnenju ni bil vreden njihove podpore in žrtvovanja. Nemara pa so bile tamkajšnjim vernikom dekanove zahteve nesprejemljive tudi zato, ker je leto poprej "samovoljno" ukinil nedeljske in praznične maše v podružničnih cerkvah, to je v Sv. Petru, Novi vasi in Padni, češ da niso remunerirane. S tem posegom pa je duhovno prikrajšal podružničarje, ki so se morali, če so želeli prisostvovati službi božji, podati v nekaj kilometrov oddaljeno farno cerkev v Krkavče in tako javno priznati drugorazrednost svoje vaške skupnosti. Podružničarji so tudi v tem primeru zahtevali ponovno vzpostavitev tradicije in bili v ta namen pripravljeni prevzeti stanovanjske stroške kooperatorja v Krkavčah, toda njihova ponudba ni obrodila zelenih učinkov.¹⁰ Maševanje na podružnicah je bilo ukinjeno, in tudi poseg piranske občine, običajno braniteljice podružničarjev, nastalega stanja ni spremenil. Vprašanje legitimnosti krčenja podružničnih maš je ostajalo odprto tudi v času Detkovičevega naslednika, dekana Joannesa Udinea. Ker v župnišču ni našel dokumenta, ki bi legitimiral zahteve podružničarjev, je dekan Udine prosil svoje nadrejene za navodila in za pisni dokument, s katerim naj bi se zaščitil pred "zarotniki".¹¹ Odgovor ordinariata je bil nedvoumen: ker ni nikjer poročila, da bi moral župnik ali njegov kooperator ob nedeljah in praznikih maševati na podružnicah, naj se vse nedeljske in praznične maše opravljajo samo v krkavški farni cerkvi, dokler zadeva ne bo razčiščena. Dokler pa podružničarji ne bodo spoštovali župnijskega reda in

9 ŽAK, All'Eccelso Imp. Regio Governo in Trieste, 28. 10. 1818, fasc. Korespondenca.

10 ŽAK, All'I. R. Commiss.to Distrettuale di Pirano, 23. 4. 1817, fasc. Korespondenca.

11 ŽAK, Al Reverendissimo Ordinariato Vescovile di Trieste, 12. 8. 1840, fasc. Korespondenca.

kooperatorju ne bodo ponovno začeli izplačevati od škofije določenega skromnega dohodka, je ta razbremenjen maševanja v upornih podružnicah, so še sklenili.¹²

Da bi obredna dejavnost nemoteno potekala, je bilo potemtakem potrebno plačilo. To pa so bili podružničarji pripravljeni izročiti le za ceno ponovne vzpostavitve tradicije in povrnjenega darovanja. Logika opravljanja obredne prakse, ki jo je uveljavljala Cerkev, je namreč predvidevala, da verska skupnost v zameno za podarjena sredstva prejme obredno uslugo - Kristusovo telo oziroma božji blagoslov. Dokler tega ni prejela, je bila uporniška drža v njenih očeh upravičena.

Za dekana Udinea, "moža miru", kot se je rad označeval, je stanje postalo nevzdržno. V zasebnem dopisu je piranskega namestnika rotill, naj vendarle spregleda, koga brani, komu daje potuho in kam bo ta potuha privedla. Toda ne škofijski ordinariat ne c. kr. komisariat nista pomirila sprtih strani, ki sta se medsebojno obtoževali za nastalo stanje in sta druga drugo obravnavali kot upnici. V dokumentu iz leta 1846, denimo, podružničarji iz Sv. Petra dopovedujejo škofijskemu ordinariatu, da so informacije, ki jih je prejel (mišljene so dekanove), izkrivljene, ker ga napeljujejo k prepričanju, da so se bili uprli svojemu župniku, da niso pripravljeni priznati njegove avtoritete nad podružno cerkvijo in da so župniku odvzeli pravico do upravljanja s to cerkvijo. "Stvar je dejansko drugačna," pojasnjujejo krajani, "kajti ob vselejšnjem ohranjanju vedno potrebne podrejenosti našemu častitljivemu Župniku nismo storili ničesar drugega, kot da smo nadaljevali z izvajanjem tistih nam pripadajočih lastniških in posestniških pravic nad dobrinami, ki so že od davnih časov venomer priznane v srenjski in ne cerkveni pristojnosti." Tržaško-koprski škofijski ordinariat so pozvali, naj vendar v nastalem sporu pravično ukrepa in naj spozna, da v njihovem primeru ne gre za nepokornost, temveč za željo, "da bi ohranili naša stara dejanja".¹³ Podružničarji torej niso bili pripravljeni pasivno sprejeti suspendiranja maš, ki je bilo zanje nadvse škodljivo, ker jim je prenehanje maševanja odvzelo tudi možnost prejetanja božjega blagoslova.

V družbi starega reda je odvzem božje zaščite zmanjševal možnost nadzora tuzemske stvarnosti in z njo šibil trdnost njenega družbenega telesa.¹⁴ Ker je ukinitve maš prizadela samo podružnične cerkve, je krajevni kler v očeh vernikov zarisal hierarhijo farnih verskih skupnosti, ki so jo prizadeti razumeli kot krivično. Tej obredni diskvalifikaciji pa so se podružnice zoperstavljale, saj so bile tako kot krkvška skupnost dolžne denarno prispevati cerkveni ustanovi.

Odtegotanje božjega blagoslova je prikrajšanim skupnostim narekovalo iskanje

12 ŽAK, Al molto Rndo. Sig. D. Giovanni Udine, Parroco Decano di Carcauzze, 19. 8. 1840, fasc. Korespondenza.

13 ŽAK, Visoko častiti Gospod Skof, 1894, fasc. Popravila, preureditve, oprema cerkva in cerkvenih stavb (1846-1925).

14 O pomembnosti blagoslova v tradicionalni družbi prim. Delimeau, 1989, 37. O logiki podarjenega in povrnjenega daru pa ostaja še vedno najbolj referenčno delo Maussov Esej o daru (1923/24).

alternativne rešitve. Našle so jo v menihih, ki so delovali na območju koprške škofije, in v duhovnikih v pokoju, ki so se nastanili v podružnicah, v dvajsetih in tridesetih letih našega stoletja pa v od fašističnih oblasti poslanih duhovnikih-učiteljih, ki so v sv. Petru in Padni maševali mimo dekanove volje. Da bi preprečili njihovo maševanje, so župniki apelirali na kanonično pravo in dopovedovali svojim faranom, da nezakonito prevzemanje obrednih praks jemlje moč farni cerkvi in župniku samemu, s tem pa ogroža enotnost in trdnost župnije. Ti argumenti podružničarjev niso prepričali, saj je bila zanje nadvse pomembna pridobitev stare, odvzete pravice. Celo jezik, italijanščina, v kateri so duhovniki-učitelji opravljali bogoslužje, je bil zanje postranskega pomena. Za krkavški kler pa je bilo maševanje italijansko govorečega klera ne samo kršitev cerkvenega reda, temveč odvzemanje temeljne pravice: dušebrižja v maternem jeziku.

Ne gre namreč spregledati, da je krkavška duhovščina v osemdesetih letih 19. stoletja postala glavni pobudnik slovenske nacionalne prebuje v Istri (Kramar, 1991, 180-193; prim. Vloga, 1989). Prav kot borec za jezikovne pravice Slovencev v Istri pa je postala, vidneje kot v preteklosti, antagonist posvetnih, zlasti piranskih italijanskih oblasti in tudi lokalnih veljakov in njihovih frakcij. Ker je politična narodnobudna dejavnost krkavške duhovščine potekala vzporedno in skozi njeno pastoralno dejavnost, je napad na nacionalno idejo, katere nosilec je bil župnik, postal neogibno tudi napad na vero. Tako kot je župnik krepil svojo politično legitimiteto z nacionalnim poslanstvom, tako so si jo krajevni veljaki in župnikovi antagonisti pridobivali s prestopom v italijanski nacionalni tabor. Vstop v italijanski tabor, kar je deklarativno storila le manjšina faranov, je povečeval vplivnost posameznikov v krajevni vaški stvarnosti. Njihovo delovanje ni bilo podvrženo župnikovemu nadzoru, nemalokrat pa se je odvijalo tudi mimo občinskih oblasti, ki so bile na župnijskem teritoriju odsotne, saj sta bila njihova sedeža v Piranu in Pomjanu, tj. zunaj teritorija, ki ga je obsegala krkavška župnija. Prav na te zunanje oblasti pa se je moral kler naslavljal vsakokrat, ko se je spopadel s krajevno skupnostjo.

Ker ta sestavek ni primerno mesto, kjer bi lahko podrobneje osvetlila zamreženo igro podeželskih družbenih akterjev, cerkvenih in posvetnih, ki so v medsebojnem spodkopavanju oblasti drugega iskali podporo v zunanjih centrih oblasti, želim samo opozoriti, da je na tem delu istrskega podeželja razpršenost politične oblasti krepila sredobežno moč istrskih vaških skupnosti in njihove zavezanosti tradiciji. Ne gre namreč pozabiti, da so bile upravne meje v Istri od konca 18. stol. pa vse do druge polovice 20. stoletja gibljive, da je bila prisotnost centralne oblasti vseskozi šibka in da je ob zamenljivosti nadlokalnih centrov ohranjal najmočnejšo privlačevalno silo gospodarsko središče - Trst.

Odsotnost posvetne oblasti na ozemlju krkavške fare je krepila laiške vrste in podaljševala njihov upor potem, ko je kler zarisal hierarhijo med politično enakovrednimi vaškimi skupnostmi. Konflikti zaradi obrednih praks med podružnicami in

farno cerkvijo so se nadaljevali tudi po priključitvi Istre k Titovi Jugoslaviji. Kot je v šestdesetih letih ugotavljal eden od krkvških župnikov, sta se v vprašanju maš kazala nagnjenost k separatizmu in nepripravljenost podrejata se najbližjemu centru in cerkvenim predpisom nasploh.

Za konec naj le še dodam, da se je razdor med laiki in klerom, ki ga je v družbi starega reda obvladovala logika obrednih praks, na prehodu iz 19. v 20. stoletje začel hraniti z novimi vsebinami, ki jih je proizvajala modernizirajoča se družba. V temeljih pa se srž konflikta ni spremenila.¹⁵ Kot pričajo župnijski dokumenti iz dvajsetih in tridesetih let 20. stoletja, so se verske skupnosti odzivale na tega ali onega duhovnega pastirja, naj je bil slovenske ali italijanske narodnosti, naj je pridigal v slovenščini ali italijanščini, praviloma glede na metrumen njegove skladnosti s tradicijo. In ker so župniki v vernikih prepoznali svoje dolžnike, ne pa upnike, se je lahko ustaljena konfliktna igra med laiki in klerom ohranjala, ne glede na globalne institucionalne-politične spremembe in zamenjave oblasti in režimov.

IL CLERO E I LAICI NELLA CAMPAGNA ISTRIANA

Marta VERGINELLA

Università di Ljubljana, Facoltà di Filosofia, Dipartimento di Storia, SI-1000 Ljubljana, Aškerčeva 2

Centro di ricerche scientifiche della Repubblica di Slovenia, Capodistria, SI-6000 Capodistria,

Garibaldijeva 18

RIASSUNTO

La parrocchia di Krkvče (Carcauzze) conosce negli anni venti e trenta del sec. XX l'intensificarsi del conflitto tra clero e laici. Da una prospettiva che privilegia puramente gli eventi politici tanto la storiografia slovena quanto quella italiana hanno appurato che i parroci sloveni come i loro fedeli sono stati vittime della persecuzione fascista e soggetti a un'imposizione esterna che aveva come ultimo obiettivo la loro assimilazione etnica. L'autrice osservando il rapporto tra clero e laici dalla fondazione del decanato nel 1815 fino al suo accorpamento nel 1965, nota invece che all'origine della conflittualità tra i due attori sociali durante la presenza dello stato fascista in Istria non vi è solamente un movente di carattere nazionale. La tradizionale compenetrazione tra sfera ecclesiastica e quella laica

15 O protisekularizacijskem boju na prehodu iz 19. v 20. stoletje cerkvene hierarhije prim. Menozzi, 1993; Miccoli, 1986, 885-928. Vsako odzemanje cerkvenega monopola nad civilno družbo je v očeh cerkvene hierarhije napad na vero in na Boga. Zlo, ki prizadene družbo na začetku 20. stoletja (na primer prva svetovna vojna), je po mnenju klerikov božja kazen za odtegnitev ekleziastičnih privilegijev in cerkvenega primata. Pobudniki protisekularizacijskega gibanja so bili prepričani, da je samo kler porok družbenega sožitja (Menozzi, 1986, 110). Prim. Launay, 1986.

nelle pratiche devozionali, la pattuizione costante dei rapporti tra chierici e laici durante i momenti cerimoniali, dai quali le singole figure sociali traggono la reciproca e rispettiva legittimazione permettono di chiarire maggiormente il contesto nel quale si collocano i conflitti tra laici e clero. L'autrice osserva come i grandi sconvolgimenti istituzionali verificatisi nel sec. XX. dopo la dissoluzione della monarchia asburgica, dopo l'avvento dell'Italia e la costituzione della Jugoslavia di Tito non modificano sostanzialmente nella campagna istriana né l'interazione culturale tra i chierici e i laici né il conflitto tra i due attori sociali. Le pratiche religiose mantengono la loro centralità nella vita comunitaria e continuano a permettere di incanalare le tensioni sociali verso l'ambito cerimoniale.

VIRI IN LITERATURA

KAK - Kapiteljski arhiv Koper.

ŽAK - Župnijski arhiv Koper.

Blasina, P. (1993): Vescovo e clero nella diocesi di Trieste-Capodistria 1938-1945. Trst.

Čermelj, L. (1953): Il vescovo Antonio Santin e gli Sloveni e Croati delle diocesi di Fiume e Trieste-Capodistria. Ljubljana.

Delumeau, J. (1989): Rassurer et protéger. Paris, Fayard.

Ferrari, L. (1981): Il clero sloveno nel Litorale (1920-1928): linee d'intervento pastorale. Qualestoria, 1/81.

Kacin Wohinz, M. (1972): Primorski Slovenci pod italijansko zasedbo, 1918-1921. Maribor, Obzorja.

Klinc, R. (1979): Primorska duhovščina pod fašizmom. Gorica, Mohorjeva družba.

Kralj, F. (1991): Versko in cerkveno življenje v dobi dozorevanja slovenskega naroda. V: Zgodovina Cerkve na Slovenskem. Celje, Mohorjeva družba, 174-176.

Kramar, J. (1991): Narodna prebuja Istrskih Slovencev. Koper, Lipa-ZTT.

Launay, M. (1986): Le bon pretre. Le clergé rural au XIXe siècle. Paris, Aubier.

Le Bras, G. (1976): L'église et le village. Paris, Flammarion.

Matta, T. (1983): Come si sostituisce un vescovo. Aspetti dell'italianizzazione nella Archidiocesi di Gorizia (1929-1934). Qualestoria, 3/83.

Menozi, D. (1993): La chiesa cattolica e la secolarizzazione. Torino, Einaudi.

Miccoli, G. (1986): "Vescovo e re del suo popolo". La figura del prete curato tra modello tridentino e risposta controrivoluzionaria". V: Storia d'Italia. Annali 9. Torino, Einaudi, 885-928.

Mauss, M. (1923/24): Esej o daru in drugi spisi. Ljubljana, Studia Humanitatis.

Muchembled, R. (1989): La violence au village. Belgique, Brepols.

- Rusconi R. (1986):** Confraternite, compagnie e devozioni. V: Storia d'Italia, Annali 9. Torino, Einaudi, 471-506.
- Simčiča, T. (1986):** Jakob Ukmar. Gorica, Mohorjeva družba.
- Tilatti, A. (1993):** La parrocchia di Sauris: le chiese, gli uomini, i santi. Metodi e ricerche, 1/93, 5-43.
- Torre, A. (1995):** Il consumo di devozioni. Religione e comunità nelle campagne dell'Ancien Régime. Venezia, Marsilio.
- Vloga Cerkve v slovenskem kulturnem razvoju 19. stol. (1989).** Ljubljana, Slovenska matica.
- Zorzi, A. (1994):** Ius erat in armis. Faide e conflitti tra pratiche sociali e pratiche di governo. V: G. Chittolini, A. Molho, P. Schiera: Origini dello stato. Bologna, Il Mulino.